

LEZO VICTOR HUGO - K IDATZIA

Duela egun batzutatik hona herriska bat ikusia nuen landazabalean, itxura arraro eta zorrotzekoa. Herriska hori, uste dudanez, Lezo deritza. Pasaiako itsasadarraren ertz batetan dago kokatua, itsasaldiak beherakoan lehorturik uzten duen pasabidean. Atzo, eguzkia sartzean, hara daraman gurdi bide bat hartu nuen. Gurpide hau maiz latzegia gertatzen da, hondar harriz eta marmorez zolatua zenbait unetan, han-hemenka harmail malkartsu gisa ebakia, harlosak hondoratzean egina. Honez gero, motza da bidea bi mendiren maldan behera, landare more eta horiek lore sail handi batez estalia sasoi honetan.

Nire eskuinera utzi dut harriz eraikitako baserri handi bat, ate oxibalez hornitua. Ondoren, nire ezkerrera, leize basakoi bat, non erreka batek modu oldarkoi eta arraroz zeharkatzen duen etxetxo baten ingurutik. Erreka hau uztai bakarreko zubitxo gainetik igaro dut eta bestaldeko mendiaren malda igo.

Emakumezkoak kantari eta haurrak bainatzen ari ziren ur putzutan. Baionatik etorritako frantziar langileak, badiako eraikuntza lanetan ari zirenak garai honetan, egur ugari zeramaten errekan zehar. Nik idien zintzarri-hotsa eta zuhaitzen dardara-izua aditzen nuen. Bozkarioz beteko ikusmira hura. Haizeak den dena bizierazten zuen. Eguzkiak, berriz, dena urreztatzen.

Gero, etxe-hondakin bat aurkitu dut eskuinera, beste bat ezkerrera, beste bat haruntzago eta beste hiruzpalauko etxe multzoa. Atzerago sagasti ba eta, bat batean, herriskatik oinkada batzutara nengoen.

Ez naiz zuzen ari «etxe-hondakin» hitza erabiltzean; ez nuke «etxetxo» hitza besterik erabili behar. «Hondakin» hauek eskuarki lau hormaz osaturik daude, teilatu gabe eta leiho batzuz irekia; hauetako gehienak adreiluz hormatuak eta itsuleiho bilakatuak, sutearen aztarnak nonnahi dituztela. Etxe barnean behia zein ahuntza hormako belarra eta harresiko landareak bazkatzen ari dira lasai-lasai. Etxeko hauek azken gudateko ondorioak dira.

Herriskara sartzean, emakume eskale bat, eskale aparta, gutxienez ehun bat urtetakoa, harresiaren txoko batetik jaiki eta, babesteko keinua eginez, limosna eskatu dit. Sos bat eman diot adineko emakume honi.

Kale ilun batetan sartu naiz, etxe beltz handiz inguratua, denak harrizkoak. Hauetako batzuek aintzina burni trinkoz landutako balkoiez hornituak, beste batzuek armarriz izugarri zapalgune borobiletan zizelduak etxearen aurrekalde erdian.

Etxe-aurrekaldeak, zurbilduak eta bapatean iratzarrita ziruditela, atezubi gainetatik nabarmentzen ziren, ni aurrera nihoan bitartean. Ia leiho guztiek amaraunak zituzten hedatuak gortinen ordez. Leiho estu-luze hauetatik etxe barnera begiratu eta hilobi-barneak ikusten nituen.

Bapatean leiho bakoizak buru bana zeukan, leihoa bera baino buru zaharrago bana. Buru goibel guztiok, kazkezur bilakatuak, egun biziegi batek itsuturik bait leuden, higitzen ziren eta makurtzen. Nire etorrerak ikusle-txingurrite hau zurrumurruan jarri zuen. Eltxartuen eta laminen lurrean nengoela nerizkion, eta gerizaok haserre bizitan eta izuturik begiratzen zioten bizidun bati.

Sartzen ari nintzeneko kalea bihurria zen eta, nolapait esateko, bi solairutan ebakia. Eskuin aldekoa mendiari eratxekirik zegoen; ezker aldekoa, berriz, ibarrean hondaturik.

Hamabost mendeko etxe ugari zeuden, ate handidunak. Lehenbiziko atearen harri gainean, leun eta dotore zizeldua, etxearen zenbakia zizeldurik zegoen ezaugarri bat lagun zuela, hala nola gurutzea, usoa, lis lorea. Bigarrenean, harri gainean bertako biztanlearen lanbide ikurrak zeuden zizelduak: gupila pertzaren ordez, aizkora aizkolariaren ordez. Herriska honetan den denak ospe eta handitasun berezia zuen. Izenburutzat baxuerliebe bat.

Behargorri sakona zegoen baina inola ere ez arrunta. Harlanduz eginiko etxeetako behargorria zen, burni zabalezko balkoiak zituena Louvre gisa eta marmorezko xaflen gaineko armak Escorial gisa. Handiki zarpailtsuak granitozko txaboletan bizi zireneko herria.

Ez nekusan gazte aurpegirik, zenbait haur zarpailtsu ezik, urrutitik segika zetozkidanak. Itzultzen nintzaian bakoitzean atzeratzen ziren, ihesari eman gabe ordea, izuturik dauden otso gazteak bezalatsu.

Etxe bikoitzeko hondakin bat zegoen, gehienetan goroldioz estalita eta sastrakaz hertsita, aspaldidanikoak zenbait eta berrikitaokoak maizenak.

Harresiaren oinetik igaroz, inor bizi zenik ez zirudien etxe bateraino heldu naiz. Inoiz kalea izana zen alderako etxe-aurrekaldeak jabeik gabeko bizilekuen doinu tristea ematen zuen, kontu handiz hertsitako ateak, Luis XIII.ren garaiko zurezko ohol berdedun leihoak erabat itxita zeuzkana. Hesi txiki batetik gora igo naiz etxe honen ingurura bihurtzeko asmoz, eta bestaldetik irekita aurkitu dut, ustekabean eta goitik behera irekita, zeren erabat suntsitua bait zegoen alderdi hartako horma eta guztiz lurrean zanpaturiko artasoro batetan. Horma honen gainetik ibili naiz harri baten gainetik bezalaxe eta etxe barnera sartu naiz.

Hura hondamendia! Begirada batez lau solairuak deseginik ikusten nituen. Eskailera suak erreta dago; eskailera lekua zulo handi bat besterik ez da, gela guztiek hara jotzen dutelarik. Hormek, zaharrak eta izugarriak, suaren aztarnak erakusten dituzte alde guztietatik. Eskailerarik ezean, behe aldeko solairua besterik ezin izan dut igaro.

Etxe hau oso handia eta garaia da. Zutabe batzuek eta suak meheturiko haga batzuek bakarrik eusten diote. Nire buru gainean zintzilik eta dardaraz nabaritu nuen. Noiz behinka, harri, adreilu edo iheltsu puskaren bat erortzen zitzaidan oinetara, hil-etxe honetan zori gaiztoko bizi-hotsa sortzen zuelarik. Hirugarren solairuan erdi erretako ohol bat gelditu da iltze batetik dilindan, haizeak eragiten dio eta nahigabez kirrinkatzen da. Geletako leihoak tinko itxita ikusi nituen berriro. Zenbait paper zirrindek diraute hormetan. Gela bat gorritz margotua dago. Sukaldean, egun iritsi daitekeen lekuan, tximini garai baten goialde zurian, haur baten eskuak ikatzez marraztutako untzitxo bat ikuskatu dut.

Ainzinako hondakinetik norbere arima ateratzen da handitua eta hedatua. Burnizko hondakinetik bihotza estuturik ateratzen zaigu. Aintzinako hondakinetan mamua antzematen dut; oraintsuko hondakinetan, berriz, etxe-jabea datorkit burura. Mamua ez da hain goibela.

Eliza garaí, ízugarrí, granítiko eta ilun batek bere mendean du herriska bulartsu hau.

Urrutitik begiratzuz gero, eliza baino bloke bat dirudi. Hurbildu ala, zenbait zulo ikusten zaizkio hormetan, eta eliz-buruan hiruzpalau leiho oxibal, hamabostgarren mendekoak. Ez-pairik gabe, harrizko kutxa honetan biziégia zelakoan edo, leiho oxibal hauek estaliak izan dira eta haietako bakoitzari goileiho estu bat besterik ez zaie utzi. Horma gorria da, latza, likenak hozkatua.

Eliz aurrekaldea laukia bezala ebakitako hormatzarra da, arrosotoi, leiho eta hutsarterik gabe, eta inolako irekidurarik begiei eskaintzen ez dielarik, eliz ataria ez bada, baxua eta tristea, bi zutabe xahutuz eta gain-ertz bilutsiz hornitua. Harri beltzeko bi kontrahorma luzek zeharkatzen dute aurrekaldea goitik behera. Eskuinera, biraketa estu-luze batez buru-tua dago, elizaren sabaia ozta-ozta gainditzen duela.

Zazpi-zortzi bat atso itsusi makurturik zeuden bakarrean tarteka-marteka eliz inguruan. Ez dakit hurrenez hurrengo jarrera hau halabeharrezkoa ote zen, baina atso haietariko bakoitza, buru gainean, teilatu ertzetik beren lepoa luzatzen zuten iruditzarrekin elkartzera zihoala zirudien. Aldizka, atso haiek zerura jasotzen zituzten begiak eta iruditzarrekin begirada xamurrak trukutzen zituztela ematen zuen.

Eskale haietako batek besteak baino tinkoago eta arretatsuago begiratzten zidan. Harengana zuzendu naiz, eta honek harritu egin bide du. Gero, eliza seinalatu díot esanez: «giltza» (sic).

Xurrut-harri bizi hark, hitz majiko honek eta mantalean bota diodan pezetak hunkitua, zutik jarri eta esan díit: «bai» (sic). Eliz atzetik desagertu zait.

Ni eliz atari aurrean geldítu naiz bakarrik. Gainerantzeko atsoak ere jai-kita zeuden eta txoko batetan bilduta begira neuzkan.

Handik une batzutara, aldendu zitzaidan atsoa agertu da giltza bat eskuan zekarrela. Atea ireki díit eta han sartu naiz.

Orduagatik al zen? Gaua hurbil zelakoz, agian? Nire izpirituaren aldartea edota eliz-eraikuntzaren jarioagatik? Ez dut inoiz eliza honetan sartzean bezainbateko hozkirrik nabaritu.

Eliz-barne garaia zen, kanpokoa bezain bilutsia, iluna, hotza, doilorra eta handia, ilunabarrak kolore gabeko eta lur antzeko errainuz argítua.

Han hondoan, sagraioaren atzean, oinarri baten gainean, harlosetatik sabaira bitarte, berealdiko aldare gailurra hedatzen zen harrirudiz eta baxuerliebez hornitua, aintzinatean urreztatuak baina, egun, hordoiez estaliak, Inkisizioko santu izugarriak Felipe II.aren garaiko arkitektura trajiko eta susmagarriarekin nahastuak eta hirugogehitahamar oin gorako azalera mailakatuak. Aldare honek, ilunpe honetan ikuskaturik, bazuen esan ezin halako zerbait kupidagabea eta beldurgarria.

Atsoak zuzi bat iziotu zuen, burni-xafla estanpatuzko kriseilu handi batetan dirdir eginez, atsegingarria, aldare aurrean zintzilik. Zuzi honek ez zuen ilunperik baztertzen eta bai izua gehitzen.

Apaiza aldare honetara eskailera luze batetik igo ohi da, harri trinkoz eginiko esku-deletan tartekatua, miresgarríro egina Karlos Bostgarrenaren eite ilun eta dotorean, guk Frantzian Frantzisko Lehena deitzen dugun eitean eta Ingalaterran, berriz, Tudortarren arkitektura deritzanean.

Eskailera honetatik igo eta hemendik elizari begira jarri natzaio: benetan nagusitasun handikoa eta hiletazkoa. Atsoa ez dakit non, txoko ilunean zegoen.

Atea erdi zabalik gelditu zenez, urrutira itzaltsu nekusan landazabala, zerua ilun, itsasadarra zabal eta lehor une honetan. Lehen maila batetan, txabola ohiaren hondakina. Bigarren mailan, alkatearen etxe ohiaren hondakina. Eta han atzean, komentu ohiaren hondakina. Txabola hondatua, etxe hondatua, komentu hondatua, egun argia ba dihoakion zerua, itsasoa itzulian dihoakion hondartza..., ez al zen erabateko sinbolu?

Eliz misteriotsu honen hondotik, ez edozein landazabal, baizik Espainiaren iduria bera ikusten nuela nerizkion. Une horretantxe hots berezi bat iritsi zait. Nire belarriek sinetsi ezinik, aditu dut aditu. Gauza harrigarria eta lurralde honetan ari den iraultza zein sakona den iragartzen duena: urrutitik jarraitu didan haur taldeak eliza irekita ikusi zuen; atari pean kokatu eta han ari ziren abesten garraisika meza eta bezperak, burlaizez eta farrez lehertzeko gogoz, apaizarenak aldarean edota koruko abestiak imitatuz.

Esango dizut, adiskide? Orduantxe ene ariman neurrigabeko urrikalpena sentitu dut haur gaiso horiekiko, zeren gizabidea erakutsi baino lehen ez bait dute erlijiorik izango.

Haur horien ondoren nire urrikalpena «Ofizio Santu»-ko elizbarne zahar gaiso honetara dihoa, honelako bihotzmina isilean jasan behar bait du. A zer zigorra! Zer nola erreazionatu! Hainbeste denboran gizakiak dardaraz jartzen zituztena haur batzuek txantxetan hartua! Oi, harriek errairik balute, erakundeek eraikitzen dituzten etxeei beren arima isuriko balieke, orduantxe bai eragin beharko lituzkeela haserre triste eta esanezinekoak horma latz eta izugarri hauek beren oinarrietaraino! Eta pentsa, gainera, guzti hau San Inazioaren sorterritik hurbil, Loiolako ibarretik bi legoatara gertatzen ari dela! Haurrak kantari ari ziren bitartean orduan eta ilunago gelditzen zihoan eliz-barnea, eta elizan zabalduko gaua haien sinesmenean gertatzen zenaren iduria zirudien.

Santo Domingoren eliza dohakabea, Satana garaitu uste zenuen eta Voltaire-k zaitu menderatu. Hara, gaizki bizitzea da nagusi Espainian! Etxea, gizonaren bizilekua, hondatua dago nekazal lurretan; erlijioa, arimaren egoitza den hau, suntsitua dago bihotzetan.

Iluntzen ari zen elizatik irten nintzenean. Herriskako leiho eta atea oro hertsirik zeuden. Ez argirik, ez biztanlerik. Esan zitekeen hilobiok berriz ere itxirik zeudela eta mamuak lotara itzuliak.

Halere, han nonbait argi bat nabaritu dut. Haruntza jo dut. Beheko solairu batek leihoa erdizabalik zeukan eta beheko gela batetan emakume zahar bat ikusi dut kokilduta, geldirik, berriki zuritutako hormari itsatsita. Buru gainean kriseilu bat izioturik eta iltze bati loturik, aintzinako argiontzi espainiarren hilobi-kriseilu gisakoa, Macbeth andrea ikusi uste izan dut ametsetan. Kriseiluaren dirdirak irakurtzen lagundu dit aurreko etxearen ate gainean zegoen idazkun hau: OSTATUA.

Zernahi aurkitzea espero nuen, aterbe bat ezik. Ilargia Jaizkibel mendiaren atzetik altxa zen, herriska honetatik irteten nintzenean. Erraz aurkitu dut bidea. Beraz, leku arrotz hau bisitatzeak utzi zidan izpiritu-aldartean nahigabea sorzen zitzaidan, zenbait ordu lehenago liluratu ninduen bazter hau berrikustean. Paisaia hau, hain alai eguzkitan, beltz-iluna bihurtu zen ilargitan. Gaueko bakartasunak hodeiertz osoa betetzen zuen.

Pasaira ari nintzen hurbiltzen. Zenbait ibiltari ikusten hasiak ziren bidean.

Begira-begira nengoen urrutian ilargitan isladatzen zen gaztelu hondakinari, mendi garai samar baten gailurrean kokatua, ibar estu, basakoi eta isolatu baten atzean.

Arduraturik nendukan hondakin hartan, harkaitzaren ertzetik, agertu berri zen argi batek. Sutargi hark bazuen zerbait adieragaitza eta berezia. Lehenbizi, dizdiz egiten zueneko lekuarengatik eta, gero, dizdiz egiteko zuen eragatik. Itsasargi baten erara ziharduen: iziotuz, gero itzaliz, iziotuz eta bapatean izar-ditzira emanek berriro. Zer zen argi hura eta zer adierazi nahi zuen?

Zubi sarrerara iristean, sokategiaren atarian egon ohi den emakume txiro bat, ia egu-nero limosna ematen diodana, harbidetik zehar zihoan bere txabolara igotzeko nire ondoan. Nitaz oharturik, itzuli, gurutzearen ezaugarria egin eta argia seinalatzen dit, esanez: «deabruak». Aurrera jarraitu nuen.

Urrutixeago, bapatean Pasaira amiltzen den losaduraren sarreran hantxe zegoen gizori bat, arrantzalea bera, marmor-harri gorri handi baten gainean zutik, argiari begira atsoa bezala. «Zer da hori?», galdegin nion hurbildurik. Gizon hark, argia begibistatik kentzeke, zera erantzun zidan: «kontrabandistak».

Eskaieran gora nihoala, nire ostalaria, Basketz andre bikaina, han etorri zitzaidan esanez:

—Ai, jauna, zein berandu zatozen? Ez al duzu afaldu? Nondik zatoz, bada, honela?

—Lezotik.

—A! Lezora joan al zara?

—Bai, andre.

Berak, pentsakor, errepikatu zuen:

—Lezotik?

—Ba, bai —esan nion. —Eta zu... ez al zara inoiz joan?

—Ez, jauna.

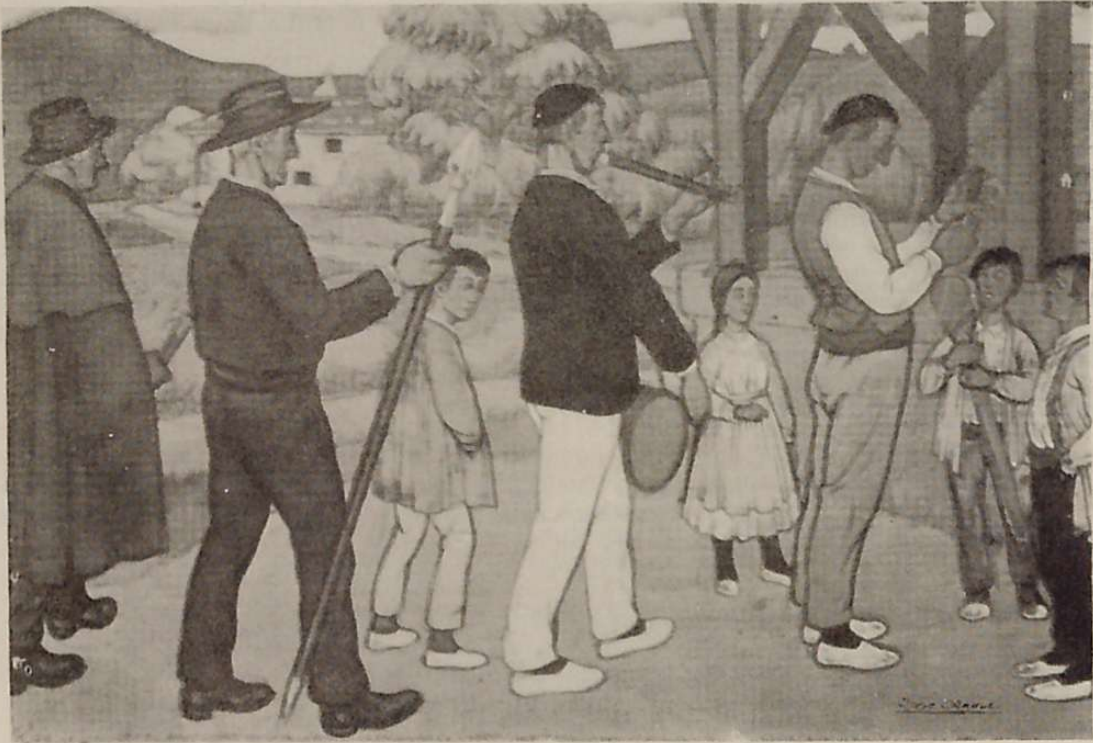
—Zergatik?

—Zeren gure lurralde honetan ez bait gara inoiz ere Lezora joaten.

—Eta zer dela eta ez zarete inoiz joaten?

—Ez dakit.

J. L. APERRIBAY, EUSKARATZAILE.

Itzultzailearen oharra

Victor Hugo (1802-85), poeta eta idazle frantsesa, Pasai Donibanen egon zen kokatua 1843an, lehen gerra karlista amaitu eta berehala. Ez da, beraz, hain harrigarria zein egoeretan aurkitu zuen Lezoko herria gerrako hondamendiaren ondoren.

Dena den, nahiko bitxia eta harrigarria gertatzen da Gurutze Santuaren elizaren aipamentxorik ere egin gabe gure herritik igaro izatea.